

Львові (далі – ЦДІАУ у м. Львові). – Ф. 581. – Оп. 1. – Спр. 83. – Арк. 3–4. 12. Герасимович І. Збройна культурна війна / Герасимович І. – Л., 1925. – С. 4. 13. ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 362. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 1. 14. Звіт з діяльності товариства "Просвіта" за час від 1-го січня 1929 до 30 червня 1930 р. – Львів, 1931. – 103 с. 15. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії / Микола Кугутяк. – Івано-Франківськ, 2002. – С. 123–124. 16. Тисяча років української суспільно-політичної думки. У дев'яти томах. – Т. 7. – Київ, 2001. – С. 54. 17. Громадський голос. – 2 лютого 1924. 18. Діло. – 13 липня 1925. 19. Діло. – 2 вересня 1925. 20. ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 344. – Оп. 1. – Спр. 65. – Арк. 3–4. 21. Державний архів Львівської області. – Ф. 271. – Оп. 2. – Спр. 456. – Арк. 6–7. 22. Діло. – 28 листопада 1926. – С.6. 23. Діло. – 18 травня 1928. 24. ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 344. – Оп. 1. – Спр. 53. – Арк. 9. 25. Райківський І. Українська соціал-демократична партія (1928–1939). – Івано-Франківськ, 1999. – С. 9.

Игорь Соляр

КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНО-ГОСУДАРСТВЕННИЧЕСКИХ ПАРТИЙ ЗАПАДНОЙ УКРАИНЫ В 1920-Х ГГ.

Раскрыты особенности политики польской администрации в национально-культурной сфере в Западной Украине в 20-х гг. XX века, проанализированы борьбу украинских политических партий за влияние на культурно-образовательные организации края.

Ключевые слова: культурно-просветительская деятельность, национально-государственные партии, Западная Украина, польские власти, национальные интересы.

Igor Solyar

CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES NATIONAL-STATE POLITICAL PARTIES IN WESTERN UKRAINE IN 1920

The peculiarities of Polish administration policy in the national cultural institutions in Western Ukraine in the 20's of the twentieth century, analyzed the struggle of Ukrainian political parties for the impacts on cultural and educational organizations edge.

Keywords: Cultural and educational activities, national and state parties, western Ukraine, the Polish government, national interests.

УДК 94 (477)

Олена Сапіга

ОРГАНІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ ГОСПІТАЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ ТА ЇХ МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ (1918–1920 РР.)

У статті висвітлюються історичні обставини та характер організації військових госпіталів УГА у 1918–1920 рр. під час бойових дій в Східній Галичині та в Наддніпрянщині, забезпечення їх санітарним обладнанням та медикаментами.

Ключові слова: Українська Галицька Армія, медична служба, шпиталь, комендант, лічниця.

Запорукою ефективної бойової діяльності Української Галицької Армії (УГА) у 1918–1920 рр. було налагодження функціонування медичної та санітарної служби, які в умовах масових епідемічних захворювань та ускладнення матеріально-технічного постачання збройних сил нерідко відігравали ключову роль у результатах воєнних дій.

Історія медичної служби УГА. є недостатньо досліджена в українській військовій історіографії. Відсутність узагальнюючих наукових робіт, так і конкретних досліджень організаційних аспектів діяльності цієї важливої структури національних збройних сил періоду української революції.

Першими і фактично єдиними дослідниками цієї проблематики були безпосередні учасники національно-визвольних змагань, які писали свої праці з урахуванням особистого досвіду: В. Щуровський [4] та В. Трембіцький [1; 25–27]. Поза увагою дослідників опинилася значна джерельна база спогадів вояків та старшин УГА, які брали участь у бойових діях на території Східної Галичини та Наддніпрянщини: Є. Бородієвича [20], І. Велигорського [7], В. Галана [13], В. Демчука [16], В. Кривокульського [2], О. Лазурка [9; 11], А. Назара [5], Я. Солтикевича [14] та

С. Сулятицького [17]; мемуари генерала-лікаря Я. Окуневського [24], архівні [3; 22–23] та опубліковані документи [12; 18; 21], матеріали преси [10; 15].

Метою статті є дослідження та висвітлення історичних обставин й характеру організації військових госпіталів УГА, забезпечення їх обладнанням та медикаментами.

Медична та санітарна служба УГА мала розгалужену систему надання лікарської допомоги. За визначенням В. Трембіцького, медичні служби за функціями поділялися на такі види: надання першої допомоги (перев'язочно-лікарська) при фронтовій лінії чи державному кордоні; при транспортних засобах (перевезення військових частин до чи від фронту); в міських лікарняних осередках чи міських госпіталях [1, с. 17]. Саме військові госпіталі несли найбільше навантаження та відповідальність за видужання особового складу УГА.

Під час українсько-польських боїв у Львові у листопаді 1918 р. важкопоранених з усього фронту медчастини "Першої помочі" доставляли до гарнізонної лічниці на Личаківській, де їх лікували декілька днів [2, с. 15]. Після чого, хворих перевозили на повозках до санітарного поїзда Українських Січових Стрільців (УСС), який доставляв поранених українських вояків до лікарень у заплілі: у Бережани, Підгайці чи Тернопіль [2, с. 15]. Для дотримання санітарних норм та здоров'я особового складу у час листопадових боїв в розпорядженні українського війська були дві спеціальні пральні машини ("машини до прання"), що залишилися ще від австрійської армії. Українське командування вимагало від особового складу щотижневої заміни спідньої білизни. До прання білизни залучили вояків, нездатних до служби зі зброєю [3, с. 18]. Після відступу збройних сил ЗУНР зі Львова перші військові госпіталі організовано заходами військової групи "Схід" у Перемишлянах та Ожидові [4, с. 277].

У деяких містах в розпорядження українського війська дісталися колишні австрійські військові госпіталі ("лічниці"). Таким чином, у листопаді 1918 р. організовано госпіталь ("полеву лічницю") у Сокалі. Цей медичний заклад постав на місці колишнього австрійського військового госпіталю. Австрійська медична служба залишила на місці все необхідне: ліжко, постіль та білизну. Андрій Назар, якому доручено було організувати роботу госпіталю писав: "При помочі дібраних людей уладив я кімнату недужих в салі польського "Сокола", а коли цілий будинок забрали на квартири для стрільців, провізоричну лічницю перенесено до приватного дому близько "Червоної Школи" (так звали хлопячу виділову школу)" [5, с. 5]. Коли прибуло більше хворих та поранених, постала необхідність розширити госпіталь. Тоді його перенесено до більшого будинку жіночої школи. Тут влаштували госпіталь з операційним залом і аптекою. Загальна кількість місць у лікарні сягнула двохсот лікарняних ліжок [5, с. 5]. Під натиском польського війська українські підрозділи були змушені відступати. Тоді госпіталь перенесли до с. Тартаків, що на 9 км на схід від Сокаля. Госпіталь в Тартакові облаштували в маєтку місцевого поміщика ("дідича") Урбанського. Однак один відділ госпіталю в цивільній лікарні Соколя було залишено на місці. Коли збільшився наплив хворих та поранених до Тартакова, військова адміністрація госпіталю була змушена зайняти додатково будинок місцевої школи. Після перших випадків епідемічних захворювань вояків, одну кімнату з більше десятка ліжками призначили для "тифозних" [5, с. 5]. Цей госпіталь невдовзі отримав статус "Полевої лічниці 5-ої Сокальської бригади.

У прифронтовій смузі госпіталі виконували функції польових, а далі від фронту, запасних госпіталів. Поранених і хворих, після надання першої допомоги, перевозили до найближчого госпіталю, розташованого, звичайно, при залізничному сполученні [4, с. 277].

У січні 1919 р. командування УГА провело реорганізацію збройних сил. Відповідно змінено і систему організації медичної служби й статус госпіталів. Військові госпіталі поділялись на польові, запасні й окружні. Польові мали руховий характер, їх місце розташування та кількість змінювалися в залежності від координат та потреб фронту. Запасні розташовувалися в більших населених пунктах заплілля. Окружні госпіталі обслуговували гарнізон центру військового округу й приймали до себе хворих та поранених з польових та запасних госпіталів у випадку їх переповнення [4, с. 278–279].

Приміщення та обладнання військових госпіталів не було типовим чи стандартним. Окремі госпіталі мали відповідний лікарський персонал і повне обладнання, навіть з рентгеном й були розташовані у спеціальних будівлях зі значною кількістю лікарняних ліжок. Обслуговуючий персонал складався зі відповідно навчених військових санітарів, "сестер служебниць" та "сестер жалібниць". Поряд з тим діяли й госпіталі, організовані, поспіхом, що не мали найнеобхіднішого обладнання та забезпечення.

За даними В. Щуровського після реорганізації УГА у її розпорядженні були такі госпіталі:

1. Бережани – комендант Осип Ковшевич, а потім Теодозія Туна).
2. Броди (комендант Бінневальд і Кумін).
3. Давидів (комендант Тадей Яцик, пізніше – Кость Гнідий).

4. Дрогобич (комендант Микола Терлецький, Кельнер, Вітлін, медики Микола Ваврик, Яків Нагльак, К. Гаврилів, Я. Рудницька, і лікарі-консультанти: Козловський, Пельчар і Еліясевич).
5. Золочів (Мойсей Рібенфельд, Богдан Питлик і медик Тимко Кульчицький).
6. Камінка Струмілова (командант Володимир Білозор, лікарі Дезидерій Сприс і Богдан Чабан).
7. Красне, відсильний пункт (комендант медик Марія Гіжовська, від квітня 1919 р. Микола Терлецький).
8. Ожидів (комендант Вол. Свідерський і медик Марія Гіжовська).
9. Перемишляни (комендант Франц Білобран і медик В. Банах).
10. Радехів (комендант О. Подолинський і медик Р. Мотлюк).
11. Самбір (комендант Ол. Манацький, пізніше Юл. Шипайло і лікарі: Г. Глянц, Цюк, Юліян Фастман, медики: З. Паук, М. Козицький, І. Гоцький, М. Літинський і Н. Хомишин).
12. Сокаль (командант М. Музика, а згодом С. Сосенко і медик С. Кривокульський).
13. Станиславів (мав два госпіталі: комендантом першої був Осип Маланюк, а другої Теофіль Бардах. Лікарі: О. Прийма, Мих. Козак, Микола Дикий, О. Кос і Мондшайн та медики: Леонтій Максимонько, Н. Полотнюківна і Селянська).
14. Стрий (комендант Амброзій Целевич, Е. Гайдукевич і М. Сеген);
15. Тернопіль (комендант Осип Ямпольер і Тит Бурачинський).
16. Ходорів (комендант Ст. Гасюк, Кость Морозовський і медичка Вол. Львівна).
17. Чортків (комендант Гафлицький і медик О. Чайківський) [4, с. 279–280].

Можемо припустити, що перелік, поданий В. Щуровським, відобразив госпіталі, що діяли на початку 1919 р. До цього списку не увійшли військові медичні заклади, організовані пізніше й цивільні ("загальні") лікарні, що також приймали хворих та поранених вояків. Тому доповнимо перелік медичних закладів, що були у розпорядженні УГА на підставі інших джерел.

У Бережанах був військовий та загальний шпиталі [6, с. 198]. Військовий госпіталь діяв і в Городенці. Українська військова команда намагалася організувати військовий шпиталь в місті щойно тоді, коли вже декілька українських вояків захворіли на плямистий тиф. Для хворих виділили одну, спеціально обладнану кімнату, в приміщенні школи імені Святого Антонія [7, с. 11]. Польовий госпіталь військово-оперативної Групи "Глибока" розташовувався у поміщицькому дворі с. Глибока. Його комендантом був сотник-лікар д-р Стефанович. Пізніше обов'язки коменданта виконував санітарний поручник Павло Цимбалістий [8, с. 13].

У Дрогобичі окрім військового госпіталю [9, с. 23], діяв також протиепідемічний шпиталь Червоного Хреста. У розпорядженні українського війська були також загальні шпиталі у Заліщиках та Жовкві. У Коломиї діяло три шпиталі: загальний, військовий венеричний госпіталь та запасний госпіталь. У Стрию поранених вояків УГА приймав хірургічний шпиталь [10, с. 1].

Санітарний шеф УГА мав до розпорядженні два санітарні поїзди, один поїзд УСС, другий поїзд НКГА. Обидва санітарних поїзди склалися зі зручних, відповідно облаштованих пульманівських вагонів з операційним залом, з вагоном для коменданта, для санітарів, вагоном-кухнею і складом. Окрім цих тих двох санітарних поїздів, обладнаних з певним комфортом, санітарний шеф УГА мав у своєму розпорядженні ще один санітарний поїзд, що складався зі звичайних вагонів, відповідно перероблених для розміщення носилок з раненими чи хворими. У ньому був також вагон для коменданта поїзду, вагон-кухня та вагон-склад. Тим поїздом відвозили поранених з-під Львова до госпіталів у Підгайцях та в Бережанах [2, с. 16].

Весною 1919 р. УГА внаслідок масованого польського наступу почала відступ у східному напрямі. Постало питання евакуації військових медичних частин й відповідно стаціонарних госпіталів. Під час відступу, Дрогобицький військовий госпіталь евакуювали до Борщова. Ом. Лазурко, четар-фармацевт УГА, пригадував: "Дрогобицька лічниця в Борщеві помістилася в поверховім домі гімназії. Ця лічниця була одна з більших, до якої з цілого майже фронту, значно тоді стисненого, переважно ранених та хворих. В домі дрогобицької лічниці мав свою канцелярію Сан. Шеф УГА. Зі збільшуванням стану хворих, занято під лічницю ще три дома" [11, с. 26].

Евакуйовано було й госпіталь з Тартакова. Усе майно завантажили на підводи, окремо помістили хворих та поранених і госпіталь рушив у східному напрямку. Після Чортківської офензиви польову лічницю 5-ї Сокальської бригади розформували [5, с. 5].

Евакуацію проводили поспішно, при недостатчі транспортних засобів. Були змушені залишитися на місці госпіталі в Бережанах, Коломиї, Самборі, Станиславові, Тернополі та Чорткові [2, с. 16]. Відступ війська та медичних частин УГА за Збруч був напруженим та виснажливим для хворих та персоналу госпіталів. Ом. Лазурко описав картину переходу госпіталів так: "Дня 18. липня, походом у двох валках, гостинцем через цілу ніч, дісталися ми з трудом до Кам'янця. Тут застали ми й інші лічниця на возах, різні частини УГА та збігів. Розуміється ніяка з наших лічниць не мала змоги працювати. Хворі валялися в болоті або в поросі. Тоді і я з братом спав у дезинфекторі. Хто

міг переспався на підлозі у якій-небудь хаті, дехто в сінях або коморі бо Кам'янець був переповнений. На другий день, с. є. 20 липня ми приїхали до Китайгороду. Тому, що ніяким чином ні способом не могли наші коні витягнути тяжко напружених возів до міста, що положені на високій скалі, ми полишилися під горою та розбрилися по хатах" [11, с. 26].

Спочатку госпіталь тимчасово розмістили у місцевій майстерні з вичинки шкіри ("гарбарні"), де були незадовільні санітарні умови. Врешті санітарний шеф УГА домігся організації у Кам'янці на Поділлі військового госпіталю, спроможного розмістити більше ста хворих чи поранених. Лікарня розташувалася у приміщенні розграбованої крамниці. Згодом до госпіталю вдалося долучити приміщення міської в'язниці та розташованого за декілька кілометрів від міста цукрового заводу ("цукроварні"). Тоді ж до головного госпіталю УГА включили так званий "Шпиталь Ягольниця", що також евакуювався з Галичини [11, с. 26]. 4 серпня 1919 р. об'єднаний госпіталь вирушив з хворими та обладнанням ближче до фронту. Розташувався 7 серпня того ж року у поміщицькому дворі с. Отроків: "Під лічницю лишився напів збережений, камінний дім з частинно виламаними рамами й потовченими шибамі вікон" [11, с. 26–27]. Разом з іншими підрозділами армії госпіталі не знали куди поміститися [12, с. 19]. Тривалий час не було реальних можливостей розпочати їх лікарську діяльність.

Врешті-решт в районі Поділля, за даними В. Трембіцького, медична служба УГА організувала чотири запільні та полкові лікарні, що розташувалися в більших залізничних вузлах (Вінниця та Жмеринка) та в містах Білозубі, Браїлові, Барі та Гнівані [1, с. 18]. Трохи точнішу інформацію подав у своїй публікації В. Щуровський. Він стверджував, що за Збруч перейшли усього три повні польових госпіталі, кожен на 250–300 хворих і чотири госпіталі, у яких перебувало 100–120 хворих бійців [4, с. 282].

Госпіталі УГА розташувалися у районах дислокації своїх корпусів. У вересні 1919 р. розміщення військових госпіталів УГА в Наддніпрянщині мало такий вигляд:

Польовий госпіталь № 1 (комендант сотник д-р Володимир Білосор і лікарі д-р Микола Терлецький та санітарні четарі Роман Мотлюк і Марія Гіжовська). Цей госпіталь був створений на базі об'єднання лікарняних установ з Радехова і Камінки Струмилової.

Польовий госпіталь № 2 (комендант, сотник Франц Білобран, медик Володимир Банах).

Польовий госпіталь № 3 розташувався в Гнівані (комендант, сотник Юліян Шипайло, після його смерті в грудні 1919 р. сотник Микола Терлецький і Кость Гнідий).

Польовий госпіталь 1-ої Бригади УСС розташувався у містечку Браїллів (комендант, Володимир Свідерський, медики Роман Гаванський і Ол. Перфецький).

Запасний госпіталь № 1, створений із матеріальної частини колишнього дрогибицького госпіталю розташувався у м. Вінниця у так званих "кримських казармах" (комендант, Осип Ямпольєр і допоміжні лікарі Гайнріх Глянц – хірург, Амброзій Юркевич, Дезидерій Сприс, Шпоннер – хірург і санітарні поручники Я. Нагляр і Корнило Гаврилів).

Запасний госпіталь № 2 розміщений в Жмеринці (комендант, сотник Мойсей Рібенфельд, Богдан Питлик і медик Тимко Кульчицький).

Запасний госпіталь № 3 в Бірзулі (комендант, сотник Ярослав Лопатинський).

Запасний госпіталь № 4 розташований в м. Бар (комендант, сотник Степан Гасюк і Себастьян Мانتель). У Вінниці, в будинках жіночої гімназії примістилася теж евакуйований госпіталь з Золочева. Комендантами тут були Дезидерій Сприс і Юда Маврикій [4, с. 282–283]. Відомо, що військовий шпиталь УГА діяв також у Тульчині [13, с. 118].

У містечку Привороття, біля Кам'янця Подільського, розташувався військовий госпіталь при вишколі корпусу УСС. Комендантом госпіталю був Ярослав Солтикевич, медик Станіслав Цибульський [14, с. 5–9].

Бійців УГА обслуговував також госпіталь Українського Червоного Хреста, комендантом якого був отаман Денис Новак і лікар Микола Сисак [15, 5]. Відомо також, що 61-й польовий госпіталь Червоного Хреста діяв у Старокостянтиніві [8, с. 198].

Санітарно-гігієнічні та матеріальні умови для госпіталів у різних місцевостях Наддніпрянщини були неоднаковими. Зокрема, створений у м. Вінниця шпиталь санітарної місії для боротьби з пошестей в Україні розташували у приміщенні місцевої жіночої гімназії. Як пригадував о. Володимир Демчук: "До кількох днів шпиталь був готовий на прийняття хворих. На I поверсі розставлено в сімох салях гарні вигідні пружинні ліжка, а на долині приміщено склад санітарного приладдя, кухню, мазничку та канцелярію. Зачалася праця" [16, с. 8]. Цей госпіталь був обладнаний також лабораторією з двома мікроскопами для дослідження крові та дезінфекторами [16, с. 10]. У місті Гнівань, де був розквартирований 1-й Гуцульський курінь, "Військова лічниця містилася у стайнях цукрового заводу, де по обох боках стайні була розстелена солома, а серединою був вільний прохід. Хворі стрільці лежали битком наче снопи і чим гуще тим краще, бо це була зима, а

покривал не було" [17, с. 109]. Евакуйований з Вінниці шпиталь санітарної місії перевезли до Тирасполя, де його розмістили у розбитих казармах старої тираспольської фортеці [16, с. 10]. В умовах воєнних дій усі лікарні поміняли свій статус з цивільного на військовий [18, с. 219]. Госпіталі були переповнені хворими [19, с. 2].

Санітарні поїзди УГА з території ЗУНР не могли дістатися Наддніпрянщини через наступ польського війська. Однак, відомо, що діяв бригадний санітарний поїзд (комендант О. Перфецький) і забирав хворих до польового госпіталю УСС у Браїлові або до госпіталів у Жмеринці [4, с. 284]. На залізничному шляху поміж Бердичевом і Чудновом курсувала так звана "санітарна летучка", що здійснювала оперативне перевезення поранених і хворих (комендант, сотник-лікар В. Щуровський) [20, с. 73].

З самого початку державотворення Західно-Української Народної Республіки та організації УГА необхідно було вирішувати питання забезпечення медикаментами цивільних лікарень та військових госпіталів. Головна проблема полягала у тому, що в Галичині, на Східному фронті Першої світової війни з 1918 р. масштабних військових дій фактично не велось. Тому майже весь лікарсько-медичний запас австрійської армії був сконцентрований переважно на фронтівій лінії, що проходила через Балкани (Македонія, Албанія), Альпи та на італійському фронті. Тому новопосталій ЗУНР у спадок залишилося не так багато стратегічних військових припасів [1, с. 16]. Наприклад у Сокалі австрійські військові медики залишили після себе тільки дві скрині ліків та перев'язочний матеріал [5, с. 5]. Питання медикаментів обговорювали на засіданні УНРади в Станіславові 7 лютого 1919 р. Депутат із Чортківщини Остап Юрчинський поставив питання про отримання дезинфекційних препаратів з Києва [21, с. 192].

Забезпеченням госпіталів ліками та обладнанням займався Державний секретаріат внутрішніх справ ЗУНР [22, арк. 2–7]. Закупівлі ліків та медикаментів здійснювалися переважно через посольства та дипломатичні представництва в Австрії, Чехо-Словаччині та Угорщині [23, арк. 3–5]. У Австрії, генерал-лікар Ярослав Окуневський пригадував, що відбувалася закупівля з рознарядки Державного секретаріату військових справ ЗУНР, за фінансової підтримки Миколи Василька: "Дивлюся – запотребовання на цілі шпиталі, на ліки, на інструменти, на санітарний матеріал, на вербовання лікарів і т. д., підписані полковником д-ром Андрієм Бурачинським. Дальше письмо від міністра здоров'я д-ра Куровця, де описуються страшні санітарні відносини між населенням і знов запотребовання. Реферую. "Все те конечно, дістати все те можна, навіть досить дешево із повоєнних складів Австрії, але на це треба мільонів. Як можете мені їх дати, то буде можна вислати за кілька тижнів". Перший раз я побачив Василька, що звичайно був дуже повздержливий, як він вибухнув гнівом. "Та що вони гадають ті панове в Станіславові, що Відень все їм ще мама! Чи гадають, що я тут друкуюю австр. корони?" Видкося, що таких запотребовань, як оце моє, прийшло до посольства багато з інших департаментів у Станіславові. На другий день закликав мене знову Василько, дав мені чек до банку на один мільон. "Більше не маю, – казав – закупіть, що знаєте і зможете і висилайте".

Звідки Василько добув ті гроші, а то була в той час висока сума, не знаю. Знаю, що зі Станіславова до посольства ніякі гроші не приходили. За ті гроші закупив я в Австрійським Червонім Хресті два цілком улаштовані епідемічні шпиталі і вислав їх в Україну, перший для Гал. Армії в Кам'янці, а другий, як Гал. Армія уже пішла в розтіч, за дозволом през. Петрушевича, українському Червоному Хресту в Києві" [24, с. 974–975].

Найголовнішими були головний санітарний склад армії розташований у Станіславові та санітарний склад начальної команди УГА, розташований у Ходорові. Під час відступу весною 1919 р. обидва склади опинилися в Чорткові, де їх було об'єднано. Начальником обидвох медичних складів став підполковник-аптекарь УГА М. Білинський [9, с. 22–23].

О. Лазурко, пригадував, що він доставляв медикаменти в Борщеві у різний спосіб: "За ліками їздив я до Чорткова в Гол. Сан. Склад підводою. Ліки яких не доставало, доповняв обміною за інші, нам непотрібні, або за гроші (австрійські) в цивільних лікарнях, борщівській або озерянській" [9, с. 24].

Під час відступу УГА з території ЗУНР, багато санітарного майна залишено у Галичині, а багато знищено у часі евакуації. Санітарний склад виїхав з Ходорова в напрямку Чорткова у 17 залізничних вагонах. Для перевезення майна через Збруч треба було бодай 600 підвод, однак, з великими зусиллями вдалося придбати тільки 60. Частина складу розібрали відступаючі військові відділи, але все ж значна частина санітарного майна дісталася в руки поляків. Залишили на місці частину свого обладнання в Східній Галичині й евакуйовані госпіталі [4, с. 282]. Забезпечення госпіталів в Наддніпрянщині було ще слабшим ніж у Галичині, кількість лікарень значно менша, а вплив хворих та поранених безупинно зростає.

Причиною недостатньої кількості ліків та медикаментів були реквізиції німецьких військ у період правління гетьмана Павла Скоропадського. Німці в Наддніпрянщині залишили для населення тільки третю частину тих ліків, що знайшли на складах та аптеках. Опісля реквізиції проводили "і другі, чужі і свої війська" [18, с. 219]. Як відзначав В. Трембіцький, основною причиною катастрофічного браку медикаментів в українському війську була неприхована санітарна блокада України: "Антанта вірила в реальність відродження нової російської імперії і допомагала Денікінові а не УНР. Так прийшло внаслідок антантської політики і її допомоги союзній "білій" Росії до блокади Української Республіки мілітарно та навіть санітарно якнайбільш негуманним способом у воєнних діях. Антантська блокада заіснувала як зброя проти сеператизму в Росії, який загрожував існуванню російської імперії, як противаги до Великої Німеччини. А тому, що Україна становила ядро господарського потенціалу старій Росії, вона стала центром уваги в російській політиці на сході Європи.

Антантсько-французська санітарна блокада привела до того, що навіть в Румунії вона зуміла контролювати доставку медичних припасів (не кажучи вже про зброю), для України крізь прикордонні станиці Румунії на р. Дністрі в Атаках на Резіні" [25, с. 60].

Частково цю санітарну блокаду вдалося прорвати завдяки зусиллям Міжнародного Червоного Хреста. Ця організація зуміла надати вагому допомозі хворим УГА. Делегат Фрік посприяв переїздові в Україну поїзда з медикаментами та обладнанням для УГА на Поділлі. Цей шпитальний поїзд допоміг деякою мірою не тільки УГА, але всій армії УНР в її боротьбі з висипним тифом [26, с. 14]. Поїзд, що складався зі 72 вагонів ("возів") навантажених санітарним приладдям, ліжками та медикаментами прибув на залізничний вокзал у Вінниці близько 15 листопада 1919 р. [16, с. 8].

Окрім медикаментів хворих необхідно було годувати висококалорійною їжею. У Сокалі про продовольство для госпіталю подбала повітова команда. Харчі доставляв також міський комітет пань. Комітет збирав у навколишніх селах і привозив для госпіталю овочі, хліб та молочні продукти [5, с. 5]. Особливо дорогі продовольчі товари були в Наддніпрянщині. Якщо в Галичині фунт (російський) м'яса коштував 20 гривень, то в Кам'янці на Поділлі за таку ж вагу треба було заплатити вже 60 гривень [11, с. 29].

Після відступу УГА з Наддніпрянщини у 1920 р, її санітарне та медичне майно частково попало в руки більшовиків, а частинно було забране польськими військами. Лише незначна частина медичного обладнання Першого польового госпіталю перейшла в розпорядження УНР, а її лабораторію перевіз В. Білозор до Львова, де вона стала основою для створення лабораторії при Науковому товаристві імені Шевченка [4, с. 285]. Подібно до санітарного майна УГА, до поляків разом з військовими формаціями армії УНР перейшли їх санітарні частини зі своїм медичним обладнанням та медикаментами.

Список використаних джерел

1. Трембіцький В. Санітарно-медична справа в Україні. Санітарно-червоно-хресна служба в Галицькій державі / Трембіцький В. // Вісті комбатанта. – Торонто; Нью-Йорк, 1975. – Ч. 2. – С. 16–25.
2. Кривокульський В. Санітарна частина У.Г.А. / Кривокульський В. // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1938. – Лютий. – Ч. 2. – С. 15–16.
3. Державний архів Львівської області. – Ф. 257. – Оп. 1. – Спр. 29.
4. Щуровський В. Медична і санітарна Служба / Щуровський В. // Українська Галицька армія. У 40-річчя її участі у Визвольних Змаганнях (Матеріяли до історії) / Видав хорунжий УСС Дмитро Микитюк. – Вінніпег, 1958. – С. 271–285.
5. Назар А. Сторінка до історії V Сокальської Бригади. Полева лічниця в Сокалі / Назар А. // Літопис Червоної Калини. – 1938. – Грудень. – Ч. 12. – С. 5.
6. Сварник Г. Архівні та рукописні збірки Наукового Товариства ім. Шевченка в Національній бібліотеці у Варшаві. Каталог-інформатор / Галина Сварник. – Варшава; Львів; Нью-Йорк, 2005. – 352 с.
7. Велигорський І. Організація військового шпиталю в Городенці / Велигорський І. // Літопис Червоної Калини. – 1938. – Квітень. – Ч. 4. – С. 11–12.
8. Р.П. Дещо з історії III Групи "Глибока" VIII. Самбірської Бригади // Літопис Червоної Калини. – 1934. – Ч. 9. – С. 11–15.
9. Лазурко О. Дещо із санітарних відносин УГА (Спомин) / Лазурко О. // Український Скиталець. – Відень, 1923. – 1 квітня. – Ч. 7. – С. 22–25.
10. Стрілець. – Стрий, 1919. – 1 мая.
11. Лазурко О. Дещо із санітарних відносин УГА (Спомин) / Лазурко О. // Український Скиталець. – 1923. – 15 травня. – Ч. 9–10. – С. 26–29.
12. Денник Начальної Команди Української Галицької Армії. – Нью-Йорк: Червона Калина, 1974. – 325 с.
13. Галан В. Батарія смерті / Галан В. – Нью-Йорк: Червона Калина, 1968. – 240 с.
14. Солтикевич Я. Привороття. Записки лікаря УСС про один фрагмент трагедії УГА / Солтикевич Я. – Торонто, 1955. – 29 с.
15. Український Прапор. – Відень, 1920. – 18 липня. 16. Демчук В. Санітарна Місія для поборення пошестей на Україні. Спомин / Демчук В. // Літопис Червоної Калини. – 1939. – Червень. – Ч. 6. – С. 8–11.
17. Сулятицький С. 1-й Пробосевий Гуцульський Курінь / Сулятицький С. // Українська Галицька Армія. У 40-річчя її участі у Визвольних Змаганнях в 1918–1920 рр. Матеріяли до історії / Видав хорунжий УСС Дмитро Микитюк. – Вінніпег, 1960. – Т. II. – С. 107–112.
18. Жажливий Документ про трагедію України 1919–1920 р. // Українська Галицька Армія. У 40-річчя її участі у Визвольних Змаганнях в 1918–1920 рр. – Т. I. – С. 217–221.
19. Епізод з весни 1920 р. // Український Скиталець. – 1923. – 15 лютого. – Ч. 4. – С. 1–3.
20. Бородисевич Е. В чотирикутнику смерті. Причинки до трагедії УГА на Великій Україні (Із воєнного записника

3-тій бригади) / Бородисевич Е. – Нью Йорк: Говерля, 1975. – 86 с. 21. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах / Керівник роботи і відповідальний редактор Олександр Карпенко. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. – Т. 2. – 712 с. 22. Центральний державний архів вищих органів влади України (ЦДАВО України) – Ф. 3982. – Оп. 1. – Спр. 5. 23. ЦДАВО України. – Ф. 3982. – Оп. 1. – Спр. 4. 24. Окуневський Я. Микола Василько. Сильветка // Добржанський О. В., Старик В. П. Бажаємо до України! – Одеса: Маяк, 2008. – С. 973–976. 25. Трембіцький В. Санітарна блокада України 1919 року / Трембіцький В. // Вісті комбатанта. – Торонто; Нью Йорк, 1973. – Ч. 5–6. – С. 59–66. 26. Трембіцький В. Червоно-хресні взаємини з сумежними державами / Трембіцький В. // Вісті комбатанта. – 1973. – Ч. 4. – С. 8–14.

Елена Сапіга

ОРГАНИЗАЦИЯ ВОЕННЫХ ГОСПИТАЛЕЙ УКРАИНСКОЙ ГАЛИЦКОЙ АРМИИ И ИХ МАТЕРИАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ (1918–1920 ГГ.)

В статье высветлены исторические обстоятельства и характер организации военных госпиталей УГА в 1918–1920 гг. во время боевых действий в Восточной Галичине и в Надднепрянщине, обеспечение их санитарным оборудованием и медикаментами.

Ключевые слова: Украинская Галицкая Армия, медицинская служба, госпиталь, комендант, лечница.

Olena Sapiga

ORGANIZATION OF COMBAT HOSPITALS OF UKRAINIAN GALYCIAN ARMY AND THEM FINANCIAL PROVIDING (1918–1920)

In the article historical circumstances and character of organization of combat hospitals of UGA light up in 1918–1920 during battle actions in East Galychyna and Naddnipryanschyna, providing of them by a sanitary equipment and medicines.

Key words: Ukrainian Galycian Army, medical service, hospital, commandant, lichnytsya.

УДК 94 (477)

Володимир Місько

ДІЯЛЬНІСТЬ МІСЦЕВОЇ ПОЛІЦІЇ У ЗДІЙСНЕННІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПОЛЬЩІ ЩОДО ЛІВОРАДИКАЛЬНОГО РУХУ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ (1919–1926 РР.)

У статті досліджено особливості діяльності місцевої польської поліції упродовж 1919–1926 рр. у здійсненні державної політики Польщі щодо ліворадикального руху в Західній Україні. Проаналізовано та систематизовано основні заходи силових структур у Західній Україні стосовно представників та прихильників комуністичної ідеології.

Ключові слова: польська поліція, ліворадикальний рух, Західна Україна, арешт, стеження.

Поліція відігравала важливу роль у становленні та утвердженні Другої Речі Посполитої. Вона мала широкі повноваження у підтриманні внутрішньої безпеки та збереженні територіальної цілісності Польщі. Діяльність місцевої польської поліції у Західній Україні скеровувалась на боротьбу із ліворадикальним рухом, оскільки він уособлював національно-визвольні прагнення українців. У цьому контексті актуальності набуває дослідження особливостей використання польською владою органів поліції упродовж 1919–1926 рр. у здійсненні державної політики щодо ліворадикального руху.

Окреслена тема не ставала предметом наукових студій українських істориків. Поряд з тим історію ліворадикального руху після 1991 р. фактично не досліджували. Упродовж останніх років спостерігається зацікавлення істориків цією проблематикою. Проте фактографічні напрацювання залишаються на рівні 1989–1990 рр. Це свідчить про необхідність ідеологічно незаангажованого вивчення ліворадикального руху на сучасному етапі розвитку історичної науки.

З огляду на це основу нашого дослідження становлять тогочасні українські періодичні видання [8–12; 18–19; 22–30; 32–36; 39] та архівні матеріали [5; 14–16; 31; 37; 40], які відображають заходи місцевої польської поліції щодо ліворадикального руху в Західній Україні.